

SINTAGMA PARTITIVĂ ÎN LIMBA VECHIE

GABRIELA PAN DINDELEGAN

Institutul de Lingvistic „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București
Universitatea din București

Articolul de față analizează sintagma partitiv nominal, cu referire specială la limba veche. Obiectivele acestui articol sunt: (a) să distingă particularitățile de construcție și de uz ale sintagmei partitive nominale pentru limba veche; (b) să stabilească evoluția acestui tipar sintactic în cadrul românei vechi.

1. Introducere

1.1. Multe aspecte dintre particularitățile sintagmei partitive nominale (definiție, structură, statut al complementului partitiv prepozițional, tipuri de relație semantică „parte” – „întreg” etc.) au fost detaliat descrise în lucrări anterioare (vezi excelenta lucrare a Isabelei Nedelcu, 2009). Este motivul pentru care articolul de față își axează interesul asupra comportamentului sintagmei partitive **în limba veche**.

1.2. Textele de limbă veche, atât cele originale (de exemplu, DÎR), cât și cele traduse (de exemplu, Coresi – CC₂, T.Ev, T), evidențiază numărul bogat de atestări ale acestui tip de sintagmă, iar, ca organizare internă, indică inventarul bogat de pronominale indefinite ocupând prima poziție a sintagmei, precum și prezența concurentă a mai multor prepoziții partitive. Încă din limba veche, sunt înregistrate și tipare speciale de construcție: structuri partitive eliptice cu cap-vid, structuri nominale partitive care încorporează propoziții relative, structuri partitive cu un genitiv / un posesiv încorporat, structuri partitive cu dislocare sau inversiune.

2. Descriere

2.1. Componentul de pe prima poziție a sintagmei

Pe prima poziție apare, de regulă, un component nominal (pronominal sau substantival) indicând, în cadrul sintagmei partitive, „partea” selectată /prelevată din „întreg”/ din „grup”.

Cele mai frecvente realizări sunt **pronominale**, fiind înregistrate, în această poziție, toate indefinitele și toți negatorii perioadei vechi; în mult mai mare măsură decât astăzi, indefinitele și negatorii sunt susceptibile de a primi, contextual, un complement partitiv, actualizând explicit un semn de selecție ([+selecție]). Corpusul a indicat următoarea clasă de pronume: *unul* (1a-b), *altul / alii* (1c-d), *cine( )* (1e), *carele* (1f), *oricarele* (1g), *oarecine* (1h), *fi(e)care* (1i), *câi* (1j), *câiva* (1k), *cineva* (1l), *mulți* (1m), *neceunul* (1n), *nime(a)* (1o), *nemic* (1p-r):

- (1) a. *Intr într-una de corabii*, Coresi, CC₂, 329/6
 b. *c unul de voi vândutu-m-a*, Coresi, T.Ev, 204/v, 158
 c. *c nu sânt alte mai bune den bun t i*, Coresi, CC₂, 352/18
 d. *Al îi iar den greci*, Stolnic Cantacuzino, 174/43r
 e. *Cine de noi*, Coresi, CC₂, 191/20, 305/34, *cine de ei*, Coresi, CC₂, 394/13, *cine dentru noi*, Coresi, CC₂, 350/10, *cine de voi*, Coresi, CC₂, 405/5, 220/29
 f. *Carele amu de-acei trei vecini*, Coresi, CC₂, 388/10
 g. *Iar cine s-ar scula, oricarele din neamul nostru, s nu aib treab cu acest mo iie*, DÎR, X
 h. *oarecine de aceste firi ce-s den nafar*, Coresi, CC₂, 69/20
 i. *fie care de ei*, Coresi, CC₂, 319/25, *fie care de voi*, 323/15, 481/35
 j. *i câ i dentru oameni*, CC₂, 333/16
 k. *au venit i Tâlmaci pâharnicul cu câ va de a lui tefan vod*, Costin, 190
 l. *cineva den boiari*, Coresi, CC₂, 197/6, *cineva den mor i*, Coresi, CC₂, 370/12, *cineva den necredincio i*, 427/17, *cineva den apostoli*, 443/20
 m. *i murir mul i den feciorii Izraililor*, Coresi, CC₂, 463/24
 n. *nece unul de acei b rba i*, Coresi, CC₂, 413/13
 o. *nimea de noi*, Coresi, CC₂, 305/33, *nime den voi*, Costin, 199
 p. *nemic s nu faci de cealea ce nu iubea te el*, Coresi, T.Ev, 133/r, 115
 r. *i spre nemica de ale p mântului i ale trupului s nu ne întoarcem*, Coresi, CC₂, 535/32.

Rar, sunt atrase în sintagma partitiv i pronumele *ce* i *ceva*:

- (2) a. *cine ce va vrea a avea den aceste doa, binele sau r ul*, CC₂, 369/22
 b. *sau ve i scrie dentru ea ceva*, CC₂, 6/30.

Pe prima pozi ie a sintagmei apar i numerale cardinale utilizate pronominal:

- (3) *doi den ucenicii s i*, Coresi, CC₂, 524/7.

Pot ap rea i numerale cu comportament substantival (*jum tate*; (4a-b)), precum i grupuri denotând lexical selec ia / parti ia (*a treia parte, cinci p r i, o a zecea (parte)*; (4c-e)):

- (4) a. *jum tate de împ r iia lui*, Coresi, CC₂, 546/12
 b. *jum tate den avu iia*, Coresi, CC₂, 303/33, 453/26
 c. *dau den avu iia lor a treia parte s racilor*, Coresi, CC₂, 303/35
 d. *cela ce nici a-zeace den avu iia lui nu d*, Coresi, CC₂, 17/6
 e. *Jidovii den toat avu iia lor da o a-zeacea*, CC₂, 16/29.

Mai rar, apar i substantive, utilizate fie ca plurale nude (f r articol (5a-b)), fie ca substantive cu articol indefinit (5c) sau ca substantive colective ((5d-e): *n rod, o sam*):

- (5) a. *s -m fii frate den cei 4 fra i, drag i iubit*, DÎR, XXXII
 b. *prieteni de ai t tâne-s u*, Costin, 279
 c. *pe un cet ean i p mântean de ai lui*, Stolnic Cantacuzino, 183/56^v
 d. *În eleaser n rod mult den iudei*, Coresi, T.Ev, 200/v/156

- e. *o sam de dâni*, Costin, 201.

Extrem de frecvente sunt sintagmele în care pe prima poziție stau substantive indicând, lexical, „partea”, urmate de un *de* partitiv (rar, poate apărea și alt prepoziție partitiv (vezi (6e)) + substantiv cu semnificație „colectiv” (*ocin*, *loc*, *sat*, *moie*, *vale*, *avule*):

- (6) a. *ce iaste partea mea de ocin den Frumu ani*, DÎR, XIV
 b. *de ve i întreba domnevoastr de ast parte de locu de încoace*, DÎR, XXII
 c. *Scris-am eu, Sta[n]ca, (...) lu Anghel o(t) S r cine ti, ca s ie parte de mo ie a t tini-meu*, DÎR, LV
 d. *cât iaste de ceea parte de vale*, DÎR, CVI
 e. *partea den avule*, Coresi, CC₂, 20/24, 23/22.

Sintagma partitivă, prin comportamentul ei nominal, se include, predominant, în poziții argumentale (obiect direct, subiect sau obiect indirect (pentru OI, vezi (7a)). Rar, se poate include și în poziții cu citire „proprietate”, ca nume predicativ, după un copulativ (7b), construcție în care componentul nominal apare fără determinant:

- (7) a. *cât a i f cut unuie de ace tea fra i ai miei mai mici, mie-a i f cut*, Cortesi, T.Ev, 174/r/ 139
 b. *s -m fii frate den cei 4 fra i, drag i iubit*, DÎR, XXXII

2.2. Prepoziția care introduce complementul partitiv

Cea mai frecventă prepoziție pentru limba veche este, fără îndoială, „*de*”¹, care se utilizează, curent, cu plurale numabile (8a-c), dar și cu substantive colective (8d) sau cu substantive masive (8e-f), precum și în construcții speciale cu un complement partitiv în genitiv ((8g); vezi și infra 2.3.2):

- (8) a. *nece unul de acei b rba i*, Coresi, CC₂, 413/13
 b. *una de aceastea*, Coresi, CC₂, 368/19
 c. *cine de voi*, 405/5, Coresi, CC₂, 220/29
 d. *jum tate de avule lor*, Coresi, CC₂, 17/3
 e. *iar de va bea de apa ce eu da-voi lui*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
 f. *gusta-vor de cina mea*, Coresi, T.Ev, 147/v, 123
 g. *nemica de ale vie îi s nu c uta i dentr-acealea*, Coresi, CC₂, 479/24

Pe parcursul celor trei secole (XVI-XVIII), aparițiile lui „*de*” descresc numeric, ajungând, spre sfârșitul perioadei (vezi Neculce), extrem de rare:

- (9) a. *întru una de zile*, Costin, 251
 b. *o parte de nem i*, Costin, 253
 c. *o parte de dâni*, Neculce, 134
 d. *i pre mul i de acei cu zorbauna aut iet*, Neculce, 154
 e. *nici unele de aceste nu sânt*, Neculce, 43

¹ „*De*”-ul partitiv, ca o caracteristică a limbii vechi, este înregistrat în diverse lucrări de istoria limbii (vezi Dimitrescu 1978: 352; Frâncu 1983), iar, prin comparație, este semnalat și de lucrările care tratează construcția partitivă în româna actuală (vezi Nedelcu 2009: 104).

f. *nici unele de acele s nu fie*, Neculce, 191.

Unele construc ii (9e-f) sunt ambigue, oscilând ca interpretare între lectura partitiv („unele dintre”) i cea calificativ („unele de felul acestora / acelor”).

Dup secolul al XVIII-lea, construc ia cu „*de*” partitiv iese din uz, „*de*”-ul specializându-se pentru citiri „calificative” (*o pr jitur de acestea* „de felul acestora”). Pu inele apari ii cu citire partitiv sânt limitate la construc ii partitive cu genitiv sau posesiv (*unul de-al lor / de-ai no tri*) i la construc ii cu centru substantival care indic lexical parti ia (*o parte / a cincea parte de mo ie*).

Prepozi ia „*den*” (cu varianta „*din*”) este înregistrat destul de frecvent înc din secolul al XVI-lea, într-un raport numeric (pentru corpusul de secol XVI analizat) de 51 de apari ii ale lui „*de*” vs 33 ale lui „*den / din*”. De la primele apari ii, „*den / din*” introduce atât substantive colective (10a-c), cât i substantive prototipice num rabile (sau substitute ale acestora) cu form de plural (10d-f):

- (10) a. *oricarele din neamul nostru*, DÎR, X
b. *i jum tate den avu iia lui da mi eilor spre facere-de-bine*, Coresi, CC₂, 453/26
c. *Mul i amu den n rod auzir cuvântul*, Coresi, CC₂, 188/20
d. *Iar Toma, unul din doispr dzeace, ce-l chema „Geam nul”*, Coresi, T.Ev, 7/v, 37
e. *cineva den vecinii no tri*, Coresi, T.Ev, 71/v, 76
f. *Nimea den voi nu face leagea*, T.Ev, 134/v, 116.

Prepozi ia „*dentr(u)*” (cu varianta „*dintr(u)*”, cu valoare partitiv) apare destul de frecvent înc din secolul al XVI-lea (vezi, de exemplu, 16 apari ii în Coresi, CC₂). Construc iile includ complemente partitive atât din clasa substantivelor num rabile (sau a substitutelor pronominale) cu form de plural (11a-c), cât i din clasa substantivelor masive (11d):

- (11) a. *arat carele alese i dintru ace ti doi unul*, CB, 12
b. *mul i dentr-ace tea cu p catul m riei*, Coresi, CC₂, 13/2
c. *Iar unii dentru chema i mearser la lucrul lor*, Coresi, T.Ev, 100/r, 94
d. *va bea dentru aceast ap*¹, Coresi, CC₂, 5/27.

Selec ia lui „*dentr(u)*” se continu în întreaga perioad de limb veche; în secolul al XVIII-lea, se prefer îns varianta fonetic „*dintr-*”:

- (12) a. *c nu sânt nice ca unul dentru p c to*, Ev.Govora, 164
b. *s - i aleag dintr-acele 3 fete una*, Neculce, 103

„*Dintre*” este rar, fiind prezent, în corpusul nostru de secol XVI, cu o singur atestare în Coresi (13a). Spre deosebire de „*dintre*”, varianta arhaic „*dentre*” apare destul de frecvent înc din secolul al XVI-lea, fiind aproape general în PO (13b-c). Num rul de

---

¹ De observat elipsa capului nominal, construc ia apar inând tiparului special cu cap vid (infra, 2.3.4).

atestări ale formei „dintre” crește în celelalte secole: în Corbea [1691-1697], este aproape general „**dintre**” (13d-e), semn că la sfârșitul secolului al XVII-lea, în anumite texte, era mult folosit; la Neculce (13f), „**dintre**” este destul de frecvent, apărând în următorul raport de frecvență: 34 de apariții ale lui „dintre” / 8 apariții ale lui „dintr(u)” / 6 apariții – „den” partitiv / 4 apariții – „de” partitiv.

- (13) a. *Despre cei zece leproși, **dintre care unul** aduse mulțumiri lui Dumnezeu, CC₂, 557/21*
 b. *vă dăzând cum un egiptean bate **un jidov dintre frații** săi, PO, 138/33*
 c. *cum să chem **o doică dintre** muierile evreianelor, PO, 138/15*
 d. ***una dintre** featele lui Pretus, Corbea, 295*
 e. ***una dintre** trei drăcoace, Corbea, 305*
 f. *Iar unii zic că **dintre dânii** l-au otrăvit, Neculce, 279.*

„**Între**” este înregistrat rar cu valoare partitivă, de preferință în construcții în care complementul partitiv este izolat de capul nominal, prin intercarea altor componente (14a) sau prin antepunere (14b). În Corpusul de limbă veche analizat, nu apar construcții partitive cu genitiv încorporat în grupul prepozițional¹.

- (14) a. *îi cine va vrea să fie mare **între voi**, CC₂, 86/17*
 b. ***Între** cealaltă grădini, trufia și iubirea de împărăchieri, sânt 2 rătăciți care cu nevoie să pot îndrepta, GCR II, 6/34, în DA.*

2.3. Construcții speciale

2.3.1. Chestiuni de topic

Complementul partitiv apare, în mod curent, imediat după centrul nominal (15a-b). Dat fiind încercarea lexicală a prepoziției partitive, aceasta are destulă autonomie, putându-se separa de centrul nominal fie prin intercalări (16a-g), fie prin inversiune (17a-c), fie, simultan, prin inversiune și intercalări (18). Autonomia lexicală a prepoziției partitive permite, de asemenea, suprimarea centrului nominal și „avansarea” grupului prepozițional într-o poziție argumentală (vezi infra 2.3.4).

- (15) a. *nef cându eu coconi de trupul miu și ner mâindu **nime de noi**, nici frate, nici nime, DÎR, p.6*
 b. *Iar cine s-ar scula, **oricarele din neamul** nostru, să nu aibă treabă cu această moșie, DÎR, 6*
 (16) a. ***nime treabă** [s] nu aibă **den neamul** acestor oameni ce sînt mai sus scris, DÎR, V*
 b. *arat **carele alese și dintru** acești doi unul, CB, 12*
 c. *cine ce va vrea a avea **den aceste** doa, binele sau răul, CC₂, 369/22*
 d. *iar **cine** vă vor chema **den necredincioși**, T.Ev, 195/v, 152*
 e. ***cinci** era **d-însele** în eleapte și cinci nebune, T.Ev, 240/v, 181*
 f. ***a zeacea** dau **den toate** câte câțig, Ev.Govora, 163*

¹ Construcții prepoziționale partitive de tipul: *Ucenicia într-ale lingvisticii a continuat și în primii mei ani* (Vintilă-Rădulescu, *De ce am devenit lingvist?*, 2012), cu „**într-**” partitiv + genitivul, nu sunt înregistrate nici în Corpus, nici în DA, semn că sunt apariții târzii.

- g. *c nice unul nu e, mi se pare, din câ i mai înainte s v d ast zi i la curte c sânt*, Stolnic Cantacuzino, 182/55^f
- (17) a. *arat de ce am ales din ce ti doi unul*, CP, 12
 b. *den aceastea multe folosuri dobândi-v m*, CC₂, 19/26
 c. *Den voi carele s va apuca, ori de arc , ori de alt arm , aceluia capul îi voi t ia*, Costin, 199
- (18) *din cinci domni s pui crai pe unul*, Neculce, 163.

2.3.2. Sintagm partitiv cu genitiv încorporat

În limba veche, în rela ie cu prepozi ia partitiv „de”, în pozi ia complementului prepozi iei, poate apărea și un grup genitiv¹, cu formantul „ai / ale” obligatoriu² (vezi (19a-d)).

- (19) a. *nemica de ale vie îi s nu c uta i dentr-acealea*, Coresi, CC₂, 479/24
 b. *i spre nemica de ale p mântului i ale trupului s nu ne întorcem*, Coresi, CC₂, 535/32-33
 c. *au venit i Tâlmaci pâharnicul cu câ va de a lui tefan vod*, Costin, 190
 d. *prieteni de ai t tâne-s u*, Costin, 279.

Dat fiind morfologia instabil , pentru limba veche, a formantului „a(l)”, construc ia apare și cu „a” invariabil („câ iva de a lui tefan vod ”), dar și cu „a” variabil, fie p strând forma de gen i număr a sursei referen iale („prieteni de ai t tâne-s u”), fie o form de feminin (plural) cu valoare neutr („nemica de ale vie îi”).

De remarcat c structura cu „de” partitiv + genitiv / posesiv este singura construc ie actual în care se mai p streaz prepozi ia partitiv „de”³.

2.3.3. Relativa încorporat

Tiparul special de relativ încorporat apare în dou tipuri de construc ii, cu o relativ încorporat în pozi ia de complement al prepozi iei partitive (tipul **A**) sau cu o relativ încorporat în pozi ia genitivului (tipul **B**).

A. În tipul (**A**), este selectat relativul cantitativ *câ i / câte* cu form de acuzativ („unul din *câ i*”/„una din *câte*”)

- (20) a. *c nice unul nu e, mi se pare, din câ i mai înainte s v d ast zi i la curte c sânt*, Coresi, T.Ev, 182/55^f
 b. *i nemic din câte au dzis n-au fostu*, Neculce, 68.

B. Într-o sintagm partitiv cu un grup genitiv încorporat („cai de-ai boierilor”), este posibil includerea, în pozi ia genitivului, a unei construc ii relative, în care relativul are form de genitiv („cai de-a(i) **cui**”), preluând forma de genitiv impus de regent, și nu forma din subordonat (în subordonat : „g sea cai” – acuzativ).

- (21) *i cai de cui g sè, i turce ti, i boiere ti; îi lua, c le sl bis caii*, Neculce, 369.

¹ Vezi și Nedelcu (2009 : 167).

² Vezi supra, nota 2, în care se precizeaz c în româna actual , spre deosebire de româna veche, și alt prepozi ie partitiv , *între*, poate apărea în construc ie cu un genitiv.

³ Pentru înregistrarea acestei construc ii, vezi GALR ([2005] 2008, II: 350); vezi și Nedelcu (2009: 168-169).

De observat i construc iile în care lipse te „de” partitiv, grupul relativ în genitiv ap rând în pozi ia obiectului direct (vezi (22a-b)). Se ajunge la construc ii în care forma de genitiv a relativului („a cui”) nu poate fi justificat nici prin regent (în regent , „lua ceva” – acuzativ), nici prin pozi ia sintactic din subordonat („ceva / cineva era în sat” – nominativ, respectiv „g sea ceva” – acuzativ).

- (22) a. *a a trimise în toat ara cu turci de strângea, i la carele nu s afla bou, lua a cui era în sat*, Ureche, 158
 b. *c trimisese slujitori prin ar de lua a cui g siè*, Neculce, 233.

2.3.4. Sintagm partitiv cu cap vid

Construc iile în care regentul nominal al sintagmei partitive este eliptic sunt înregistrate în toat perioada veche, începând cu cele mai vechi texte române ti. Ca atare, grupul prepozi ional având drept cap prepozi ia partitiv „avanseaz ” direct la pozi ii argumentale. G sim grupul prepozi ional partitiv atât în pozi ia obiectului direct (23a-m), cât i în cea a subiectului (24a-b):

în pozi ie de OD

- (23) a. *Zis-au împ ratul s însoare pre P tra co-vod i s -i dea din ruda împ ratului*, DÎR, XXXII
 b. *ci s oprea<s>c de ici nainte den bir*, DÎR, XXXV
 c. *Cum au fost z s noao, de toate legumile s mânc m*, Coresi, CC₂, 51/11-12
 d. *atunce ertat fu s mânc m de toat dulcea a*, Coresi, CC₂, 51/12
 e. *iar de va bea de apa ce eu da-voi lui, nu se va înseto a în veaci*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
 f. *iar de va bea de apa ce eu da-voi lui*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
 g. *C unii aleg de bucate*, Coresi, T.Ev, 194/v, 151
 h. *cine va mânca de pâin aceasta viu va fi întru v ci*, Coresi, T, 196/v, 146
 i. *Ei, doamne, i îns câinii mânâncâ de f râmele ce cadu den m sele domnilor*, Coresi, T, 33 r/58; vezi i 84/v/85
 j. *gusta-vor de cina mea*, Coresi, T.Ev, 147/v, 123
 k. *ca s -i mântuiasc Dumnezeu din scârbe*, Antim, 144
 l. *Numai când s-ar haini sau când -ar lep da legea, atunce acela s lipsasc i s puie din fra îi lui*, Neculce, 211
 m. *i-nc i-au f cut i un rând de haine i i-au dat i din bucate*, Neculce, 310

în pozi ie de Subiect

- (24) a. *au picat i den s imeni i den c zaci*, Costin, 151
 b. *Iar unii dzicè c dintre dân îi l-au otr vit*, Neculce, 279.

De observat c oricare dintre prepozi iile partitive *de*, *den* / *din*, mai târziu, *dintre* apare i în sintagmele cu cap nominal vid.

Interesante sunt construcțiile în care prepoziția partitivă introduce un nume masiv („va bea **de ap**”, „va mânca **de pâine**”), amintind de construcțiile românești¹ cu articol partitiv (fr. „Il va boire **de l'eau**”, „Il va manger **du pain**”), inexistente în română, unde numele masive se folosesc fără articol („bea **ap**”, „mâncă **pâine**”).

De observat că, încă din secolul al XVI-lea, nominalele masive din poziții argumentale sunt înregistrate, paralel, și în construcții neprepoziționale, apărând legate direct de verb (25a-d); masivele se pot asocia și cu un cuantificator partitiv (25e):

- (25) a. *nu- i spalâ mânilor lor cându mânâncâ pâine*, Coresi, T, 31/v/58
 b. *Vine amu Ioann Botez toriul nece pâine mânca, nece vin b*, Coresi, T, 130/v/111
 c. *Cine va mânca trupul mieu i va b al mieu sânge, întru mine va l cui*, Coresi, T, 197/r/146
 d. *Cer u el s bea ap*, Coresi, CC₂, 158/4
 e. *s v m mânca ceva bucate, cu aceaia nu v m fi buni cretini*, Coresi, T.Ev, 195/v/152.

3. Concluzii

Urmărim comportamentul și evoluția sintagmei nominale partitive în limba veche, se constată următoarele:

– Sintagma partitivă este extrem de bine reprezentată în secolul al XVI-lea, fiind atestată pentru centre pronominale indefinite diverse (*unul, altul/alii, cine( ), carele, oricarele, oarecine, fiecare, căi, căiva, cineva, ce, ceva, muli, neceunul, nime, nimic*); cu timpul, însă restrânge utilizarea, iar, paralel, se restrânge și inventarul de pronume indefinite din prima parte a sintagmei.

– Pe parcursul celor trei secole, s-a restrâns, până aproape de dispariție, utilizarea lui „*de*” cu valoare partitivă, exceptând structurile partitive actuale cu genitiv sau cu posesiv încorporat (*unul de-al lor / de-al nostru*); în întreaga perioadă analizată, este frecvent selectat prepoziția „*dentr(u) / dintr(u)*”, cu valoare partitivă; atestările lui „*din*” cu valoare partitivă cresc numeric de la un secol la altul; atestările lui „*dintre*” partitivă sunt mai târzii, devenind frecvente de-abia în secolul al XVIII-lea.

– Pentru prepozițiile partitive „*de*”, „*den / din*”, „*dentr-*”, nu se constată specializări lexicale în selecția nominalului, fiecare fiind atestată cu oricare tip lexical de substantiv (plurale numabile, substantive colective, substantive masive); în cazul prepoziției „*dintre*” cu valoare partitivă, puține atestări includ numai substantive (sau substitute pronominale) numabile, cu formă de plural.

– Construcțiile partitive cu masive introduse prin „*de*” (*bea de ap*, *mâncă de pâine*) sunt rare și restrânse la secolul al XVI-lea; începând cu secolul al XVII-lea, se generalizează celălalt tipar cu masive legate direct, neprepozițional (*bea ap*, *mâncă pâine*).

– Tiparele partitive speciale (construcții cu genitiv încorporat – în relație cu prepoziția partitivă „*de*”; construcții cu relative pronominale încorporate; construcții cu cap-vid) sunt înregistrate încă din secolul al XVI-lea, continuând să fie prezente în întreaga perioadă analizată; genitivul partitiv în relație cu prepoziția „*într*” nu apare în limba veche.

¹ Ca și în spaniolă și portugheză, dar diferit de franceză și italiană, în română nu există articol partitiv (vezi Reinheimer Rîpeanu 1993: 138). În absența articolului partitiv, în poziții argumentale, numele masive se atașează direct, fără articol („Bea ap”, „Mâncă legume”).

SURSE

- Antim = Antim Ivireanul, *Predici*, Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Trempel, Ed. Academiei, 1962.
- CB = *Codicele Bratului*, Ediție de text de Alexandru Gafton, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003.
- CP = *Texte de limbă din secolul XVI* reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu, IV. *Lucrul Apostolesc. Apostolul* tipărit de diaconul Coresi la Brașov în anul 1563, București, 1930 (reprodus în CB, ediția Alexandru Gafton).
- Corbea = Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, Ediție de Alin-Mihai Gherman, Studiu introductiv, note și text, CLUSIUM, 2001.
- Coresi, CC₂ = Diaconul Coresi, *Cartea cu învățur* [1581], publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, București, Atelierele Grafice Socec, 1914.
- Coresi, T = Coresi, *Tetraevanghelul* [1561]. Editată de Florica Dimitrescu, București, Editura Academiei Române, 1963.
- Coresi, T.Ev = Coresi, *Tâlcul evangheliilor* [1567] și *Molitvenic românesc* [1567-1568], Ediție critică de Vladimie Drimba, București, Editura Academiei Române, 1998.
- Costin = Miron Costin, *Opere*, ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
- DA = *Dicționarul limbii române*, Tomul II, Partea I: F–I, București, Imprimeria Națională, 1934.
- DÎR = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniș, Alexandru Mare și Alexandra Roman-Moraru, Introducere de Alexandru Mare, București, Editura Academiei, 1979.
- Ev.Govora = *Evanghelie învățătoare* (Govora, 1642), Ediție, studiu introductiv, note și glosar de Alin-Mihai Gherman, Editura Academiei, București, 2011.
- GCR = Gaster, *Crestoma ie român*, în DA
- Neculce = Ion Neculce, *Letopiseștii Moldovei și O samă de cuvinte*, text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- PO = *Palia de la Ortărie*, text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu și Alexandru Gafton, Editura universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005.
- Stolnic Cantacuzino [1690-1710] = Texte, Ion Gheție (coord.), Texte românești din secolul al XI-lea. I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui Coresi, III. *Fragmentul Teodorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefeștele și epiloguri*, Editura Academiei, 1982.
- Ureche = Grigore Ureche, *Letopiseștii Moldovei*, Texte stabilite, studiu introductiv, note și glosar de Liviu Onu, Editura științifică, București, 1967.

BIBLIOGRAFIE

- Dimitrescu, Florica, 1978, *Istoria limbii române*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Frâncu, Constantin, 1983, „Vechimea și răspândirea construcției partitive de tipul *un prieten de-al meu*”, *Limba română*, XXXII, nr. 1, p. 15-23.
- GALR [2005] 2008, Academia Română, *Gramatica limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Nedelcu, Isabela, 2009, *Categoria partitivului în limba română*, București, Editura Universității din București.
- Reinheimer Rîpeanu, Sanda, 1993, *Structuri morfosintactice de bază în limbile romanice*, București, Tipografia Universității din București.

THE NOMINAL PARTITIVE CONSTRUCTION IN OLD ROMANIAN

(Abstract)

This paper analyzes the nominal partitive construction with special attention to the old language. The goal of the article is three-fold: (a) to mention the peculiarities of construction and use in the old language; (b) to establish the evolution of this syntactic pattern in the old language and in the transition from the old language to the present day language; (c) to analyze the dynamics and competition among partitive prepositions and especially the status of the partitive preposition *de*.